

To intervijā DB stāsta Valsts mežzinātnes institūta *Silva* direktors Jūrgis Jansons. Viņaprāt, pašlaik Latvijai ir ļoti daudz izaicinājumu, kur bez zinātnieku darba nav iespējams atrast valstiski labāko risinājumu.

Kas pašlaik ir pats svarīgākais izaicinājums meža zinātniekiem?

Tas ir Nacionālās attīstības plāns (NAP) 2021.–2027. gadam komplektā ar bioekonomiku, kārtējo zinātnes starptautisko vērtēšanu un vēl arī Latvijas cilvēku izpratnes paaugstināšanu par nozarē notiekošo. Normālu cilvēku sabiedrībā par nākotnes izaugsmes pamatu tiek minētas inovācijas un zināšanas, kuras cieši saistītas ar zinātni. Tādējādi jaunajā NAP būtu jābūt vismaz kādai pazīmei, kur zinātnieks «varētu aizķerties» savā argumentācijā, ka Latvijā ir vajadzīgas arī zināšanas. Pašreiz projektā neviena tāda vārda nav. Šobrīd NAP sakarā publiskajā telpā notiek dažādi pasākumi, kur katrs mēģina izpausties, kā vien spēj, – gan ar sarežģītiem terminiem un skaistām frāzēm, gan ar teorijām, gan arī dažreiz ar praktiskiem pierādījumiem, kāpēc vispār vajag nacionālās zināšanas. Otrā mūsdienu prioritāte ir bioekonomika, kura kā stratēģisks zinātnes specializācijas virziens apvieno ne tikai lauksaimniekus un mežniekus, bet arī pārtikas zinātnē un klimata pārmaiņu izpētē strādājošos zinātniekus. Tās prioritāte balstās uz trīs apsvērumiem – pasaulē cilvēku kļūst vairāk, un visiem viņiem būs nepieciešama pārtika un preces, kuras izgatavotas no atjaunojamajiem resursiem. Vēl visam pa vidu ir notiekošā un sagaidāmā klimata politika un mežsaimniecības loma tajā. Dzīvojam lielu pārmaiņu priekšvakarā, taču īsti nezinām, kādas tās būs. Kāda būs realitāte, ir atkarīgs ne tikai no Eiropas Savienības, bet arī no tā, kā dzīvosim Latvijā. Ir jautājumi par to, kāda tad ir zinātne Latvijā un kādi mums ir zinātnieki, taču, manuprāt, svarīgāks ir jautājums, vai sabiedrība, nozares un politiķi vispār vēlas un vai ir gatavi no zinātniekiem dzirdēt ieteikumus, rekomendācijas, secinājumus. Nenoliedzami, ir liela atšķirība starp Latvijas un Vācijas vai Somijas zinātniekiem pieejamo finansējuma apjomu un arī sabiedrības attieksmi pret viņiem.

Kāda ir šī atšķirība starp Latvijas un ārvalstu zinātniekiem?

Ilgus gadus kā tipisku atšķirību piemēru esam piesaukuši Somiju. Tur mežzinātnes institūtam ir 55 reizes lielāks tiešais valsts finansējums nekā Latvijas valsts mežzinātnes institūtam *Silva*, rēķinot milj. eiro gadā. Protams, Somijā ir arī aptuveni trīs reizes vairāk nodokļu maksātāju, taču tik un tā starpība ir liela. Tajā pašā laikā Somija ir valsts, kuras iedzīvotāji ir apmierinātākie ar savu meža nozari – gan mežsaimniecību, gan kokrūpniecību, tostarp celulozes un papīra rūpniecību. Nesen ziņās lasīju ANO pētījuma atziņu, ka Somijā jau otro gadu atzīst par pasaules laimīgāko zemi. To visiem rāda kā piemēru, taču netiek pateiktas daudzas būtiskas lietas, kādas raksturīgas Somijas domāšanai, bet kādu nav Latvijā. Piemēram, Latvijā valsts spēcīgi iejaucas meža īpašnieka lēmumos par meža ciršanu, savukārt Somijā nekādas regulācijas nav – valsts uzticas saviem cilvēkiem. Somijā ir pieņemts, ka par globāliem nozares jautājumiem, tostarp iespējām un izaicinājumiem, vienmēr sarunā piedalās zinātnieki, bet Latvijā kā viedokļa līderi tiek uzskatīti un aicināti meža īpašnieki un kokrūpnieki, un šad tad fonā arī zinātnieki. Somijā sabiedrību par būtisko uzrunā tieši zinātnieki.

Varbūt zinātnieki Latvijā nemāk uzrunāt sabiedrību vai negrib to darīt? Vai arī ir kādi citi iemesli?

Latvijā ir atsevišķi populāri zinātnieki, kuru vārdus zina daudzi, bet ir arī tādi, kuru vārdus zina reti, kaut arī viņi ir atzīti ne tikai pašu mājās, bet arī ārpus tām. Tādi zinātnieki ir arī mežzinātnē. Tomēr zinātniekiem mūsu valstī visu laiku par kaut ko ir jāatskaitās un teju jātaisnojas, kāpēc viņiem vajag papildu naudu kādiem pētījumiem. Zinātnieki Latvijā tiek uzverti kā naudas tērētāji un prasītāji, nevis jaunu produktu, tehnoloģiju un cita veida zināšanu radītāji. Šī nosodāmā attieksme diemžēl ir atstājusi jūtamu ietekmi uz Latvijas zinātnieku domāšanu – tikai retais spēj apzināties sevi par nozīmīgu valsts daļu. Zinātnieki ieslīgst pieticībā, pazemībā un lūgšanā, daži kļūst dusmīgi. Šāda sajūta pilnībā demoralizē zinātnieka vēlmi pierādīt un pamatot sava darba vajadzību. Zinātnieki raksta nevis pārskatus, bet atskaites, un dara nevis darbus, bet pilda darba uzdevumus. Latvijas mežzinātnes institūtā tiek attīstīta meža selekcijas programma, veidoti praksē plaši pielietoti mežkopības modeļi, kas veicina koku ātraudzību, tiek meklētas atbildes par meža koku veselību, klimata pārmaiņu ietekmi uz mežsaimniecību, veidota nacionālā pozīcija SEG inventarizācijai meža sektorā un risināti vēl simtiem jautājumu. Tajā pašā

” Zinātniekiem jābūt motivētiem darīt nopietnas lietas, nevis tikai dzīvot vai izdzīvot,

JURĢIS JANSONS,
VALSTS
MEŽZINĀTNES
INSTITŪTA SILVA
DIREKTORS.

FOTO – EVIJA TRIFANOVA/LETA

ZINĀTNE

Nākotnes panākumu atslēga

Ja paši neuzturēsim savus gudros prātus, var nākties piekrist citu valstu ar atšķirīgu situāciju pētnieku darbiem, kas mūsu valstij var nebūt tie izdevīgākie

VIEDOKLIS

Trīs svarīgākie uzdevumi nozarei

Kristaps Klauss, Latvijas Kokrūpniecības federācijas izpilddirektors:

” Nākamajos 5–10 gados nozarei ir trīs svarīgākie izaicinājumi, par kuriem būs ne tikai jādiskutē, bet arī jāmeklē risinājumi. Pirmais – efektīva zemes izmantošana. Otrais – jāspēj atbildēt uz jautājumu, kā lietderīgāk izmantot cilvēku laiku, turklāt atbildei ir jāsaturs konkrēts rīcības plāns. Būtībā runa ir par produktivitāti jeb, citiem vārdiem sakot, cik lielu pievienoto vērtību vienā laika nogrieznī darbinieks rada. Trešais – ko Latvijā jēgpilni varam ražot no koka, bet ko pašlaik neražojam. Šajā kontekstā ir runa par koka būvmateriāliem, koksnes šķiedrošanu, par citiem produktiem, kurus Latvijā var ekonomiski pamatoti ražot.

Palielināt ražību un izpratni

Arnis Muļnieks, Latvijas Meža īpašnieku biedrības valdes priekšsēdētājs:

” Turpmāko gadu izaicinājumi ir vairāki. Turpināt palielināt mežaudžu ražību un noturību pret klimata ekstrēmiem. Instrumenti: jaunaudzju kopsana, neproduktīvo audžu nomaiņa. To darot, ir iespējams sasniegt mērķi – audžu ražību palielināt par 25% 2050. gadā. Prast izskaidrot sabiedrībai, ka mežsaimniecība Latvijā ir cikls, kur koku ciršana ir ražas ievākšana un jauna meža sākums, tādējādi laužot mītu, ka koksnes ražas ievākšana mežā ir meža beigas. Jāatgriežas pie termina, kas vislabāk šo procesu raksturo, – atjaunošanas cirtes. Ilgtermiņa ieguvumu dominānce. Meža īpašnieku kooperācijas turpmāka

laikā Latvijas valstī maksimāli pieļaujamais koku ciršanas apjoms valsts mežos tiek rēķināts, izmantojot pieeju, kas veidota pirms vairāk nekā 50 gadiem. 29 gadus pēc neatkarības valstī nozares mugurkauls – koku ciršanas apjoms valsts mežos – ir atkarīgs no Brežņeva ziedu laikiem. Rodas jautājums – ko darījuši zinātnieki? Vai tiešām mežzinātnieki neko nevar piedāvāt vietā? Var! Vai darbs šajā virzienā pašlaik notiek? Nē! Kāpēc? Skaitās, ka nav resursu, taču agrāk vai vēlāk pienāks brīdis, kad pēc Brežņeva laiku izpratnes dzīvot un strādāt nevarēs, bet īsti vietā ko likt nebūs. Un atkal viedoklis tiks jau tālts mežrūpniekiem, bet viņu atbildes tiks novērtētas kā eļļas pieliešana ugunī. Varbūt vispirms jāatbild, kāpēc šādu ciršanas tāmi vispār Latvijā valsts mežiem vajag? Vai tiešām situācijā, ja nebūtu šāda valsts noteikta piecu gadu ciršanas maksimālā limita valsts mežos, viss tiktu nocirsts vai nožāgēts? Protams, ka tā nenotiks, bet tieši tāda ievirze nereti tiek pasniegta sabiedrībai. Un to pasniedz cilvēki, kuri, kā jau tas bieži notiek, par pasauli spriež pēc sevis. Un viedokli par to neprasa zinātniekiem.

Es personīgi gan neesmu pesimists attiecībā uz Somijas līmeni Latvijā – savulaik mūsu valstu atpalcība gan domāšanā, gan dzīves līmenī tika vērtēta 50 gados. Nu jau 29 gadi ir pagājuši, un mums atlicis vēl 21 jeb acīte. Tas nav daudz. Patiesībā Latvijā arī šajos 29 gados esam izdarījuši ļoti daudz, īpaši meža nozarē un mežzinātnē.

Salīdzinājumā ar 2000. gadu sabiedrībā ir notikušas fundamentālas pārmaiņas, vairums cilvēku dzīvo pilsētās, un notikusi atsvešināšanās no laukiem, tāpēc sabiedrības daļai mežs ir savdabīga eksotika? Tā ir globāla un mežniekiem ļoti būtiska tendence, ar kuru jāreķinās. Lēnām zūd izpratne par lielo atšķirību, kāda ir starp koku pilsētā, kas ir saudzējams un aprūpējams, un mežu laukos, jo brīžiem gan sociālā, gan arī mediju attieksme šo atšķirību nolīdzina. Nedrīkstētu būt, ka par mežsaimniecību izsakās visi, kuriem nav slinkums. Arī zinātnieki dažreiz iesaistās šajā viedokļu apmaiņā, bet daudzos gadījumos viņu argumenti tiek interpretēti par labu vai sliktu vienai vai otrai pusei. Var-

būt situācija būtu citādāka, ja zinātnieku viedoklis būtu monolīts, taču, ja par mežsaimniecību izsakās citu jomu speciālisti, kādus rezultātus no šādas sarunas var gaidīt? Brīžiem ir sajūta, ka pie visa vainīgi ir zinātnieki. Piemēram, nesen netālu no Smiltenes pie populāras kafējnīcas tika nocirsta paliela mežaudze – vietējie cilvēki satraucās, vāca parakstus un meklēja vainīgos. Vainīgie beigās arī atradās – tie bija meža zinātnieki, kuriem esot vajadzējis vietu, kur zinātniskās izpētes mežā iestādīt izmēģinājuma stādījumu.

Ir vēl kāds būtisks fakts, ka visus procesus, it īpaši sabiedrības daļas prātus, ietekmē tā saucamie viedokļu līderi, kuru sacīto cilvēki pieņem ļoti nekritiski. Tikai viens piemērs. Ir stabils viedoklis, ka mežsaimniecības, tostarp meliorācijas rezultātā tiek piedrazotas ūdensteces un pēc tam arī Baltijas jūra. Lai pierādītu, kā ir īstenībā, mežzinātnieki sāka mežsaimniecības un vides mijiedarbības pētījumu programmu. Kompaktā meža masīvā Neretas novadā tika izvēlēts valsts meža masīvs, kurā mežzinātnieki ar vismaz 100 dažādiem mērījumiem seko mežsaimniecības darbiem. Mērot ūdens kvalitāti Zalvītes strautā, kas tek cauri meliorētam meža masīvam, zinātnieki konstatēja, ka pa to tekošais ūdens tīrības ziņā līdzinās Aljaskas lašupēm. Tātad secinām, ka ne mežizstrāde, ne meža meliorācija kaitējumu ūdens kvalitātei nenodara. Lai vēl vairāk uzskatāmi demonstrētu meža meliorācijas milzīgo nozīmi Latvijas izaugsmei, netālu no Smiltenes sadarbībā ar Meža pētīšanas staciju plānojam veidot pirmo jauno meža meliorācijas objektu pēc neatkarības atjaunošanas, to jau pirms izveides aprīkojot ar zinātnisko infrastruktūru. Mums ir personiska interese, cik ļoti Latvijas valsts ar dažādiem vides aizsardzības vārdā veidotiem mehānismiem un birojiem centīsies traucēt un attālināt šo notikumu. Gribētos cerēt, ka netraucēs, bet gan atbalstīs. Unikāls meliorācijas objekts ir iepazīstams netālu no Engures, kur valsts mežos veikta meliorācijas sistēmas renovācija. Vienam pieauguša meža nogabalam sistēmas renovācijas laikā grāvis ir rakts apkārt, jo tajā

esot konstatētas nozīmīgas dabas vērtības. Taču tās ir radušās tāpēc, ka Ulmaņa laiku Latvijā šajā meža masīvā ir tikusi veikta pirmā meliorācija – izrakti grāvji. Tātad grāvis ir tas, kas radījis šo lielo daudzveidību, kuras dēļ cilvēki mūsdienās ir gatavi investēt pietiekami lielu naudu un rakt grāvi riņķī mežam. Šādi piemēri ir uz katra soļa, vajadzīgas zināšanas, kas tos sistematizē un apraksta. Ne jau aizliegumi cilvēkam strādāt mežā, bet gan tieši viņa aktīva rīcība ir vecinājusi dabas daudzveidību, kura Latvijā ir tik ikdienišķa un šodien tiek aizsargāta. Nereti mežzinātniekiem tiek piedēvēta realitātei neatbilstoša attieksme, piemēram, nedraudzīgums pret dabas vērtībām. Kas tad kādreiz, LPSR laikā, ierosināja izveidot Gaujas nacionālo parku un pārējo aizsargājamo meža teritoriju koncepciju? Tie bija mežzinātnieki no *Silavas* Dabas aizsardzības laboratorijas. Vēlāk, jau neatkarības gados, *Silavas* zinātnieki centās ieteikt šīs izstrādes attīstīt un veidot t.s. meža saudzes kvartālus – katram no 23 Latvijas meža tipiem katrā no tā laika 36 virsmežniecībām būtu viens saudzes kvartāls, kas kopumā aizņemtu ap 6% no visām tā laika mežu platībām. Diemžēl ar prioritāti tolaik tika izvēlēti atslēgas biotopi, no kuriem savukārt izauga mūsdienu dabas skatīšanas bizness. Šos notikumus ar tā laika kolēģu palīdzību esam aprakstījuši grāmatā par *Silavu*, kuru ceram ieraudzīt institūta 75. jubilejas gadā.

Klimata pārmaiņu kontekstā ir daudz nezināmā, bet Latvijas apņemšanās būt par sava veida pionieri daudzus tracinā un tikai vairo neizpratni, piemēram, Vācija no akmeņogļēm gatavoja atteikties tikai 2038. gadā. Par tādu atjaunojamās enerģijas līmeni, kāds ir Latvijā, daudzās ES valstīs var tikai sapņot, taču, neraugoties uz to, Latvijai ir jāsamazinā CO₂ izmešu apjomi!

Tas, ka klimata pārmaiņas notiek, varam just arī mēs, īpaši, ja patērājam lietainu vai sausu vasaru vai kāda silta ziema. Ir ļoti daudz jautājumu, kas ir zinātnes kompetencē. Piemēram, cik daudz konkrēta augsne konkrētā Latvijā

vietā izdala CO₂, ja to uzar? Vai šie dati ir tādi paši, kādus piemēro visam reģionam? Nav! Latvijas notikumi CO₂ piesaistē atšķiras no vidējiem Eiropas standartiem, un mūsu mērķis ir tos aprakstīt un pierādīt. Nacionālo datu lietošana klimata politikas kontekstā būs liels ieguvums Latvijai, īpaši tajā brīdī, kad būs jāatrod argumenti potenciālo emisiju kompensēšanai, kuras veidosies, attīstot rūpniecību. Vai mums pašiem ir šādi pētījumi? Vai to rezultātus atzīst Briselē? *Silava* šobrīd nopietni strādā tieši pie CO₂ piesaistes pētījumiem atkarībā no kokaudžu vecuma. Mūsaprāt, jauns un audzēts mežs piesaista CO₂ un ražo skābekli, bet vecs mežs uzvedas tieši otrādi. Vecas kokaudzes būtu jācērt nost un to vietā jāstāda jaunas. Un tam nav tikai ekonomisks pamatojums, ko varam vērtēt caur koksnes resursu prizmu. Tas ir Latvijas devums kopējā klimata politikā, protams, neliels, jo valsts ir neliela.

Vai nenotiks sadursme starp divām pretējām pieejām – Eiropas reģioniem, kur meži ir retums, līdz ar to unikāla dabas vērtība, un starp Latviju, kur mežs nav nekas īpašs?

Tas ir labs jautājums. Protams, Latvijai garas aprites meži, kuros pēdējos 50 gados cilvēki nav intensīvi strādājuši ar zāģi, nav nekas neparasts, bet Eiropas, it īpaši Rietumeiropas kontekstā šāds ekstensīvi audzēts vai audzis mežs ir retums un tāpēc ir aizsargājams. Atkal jautājums ir par zinātnieku pētījumiem un argumentiem, ar kuru palīdzību tad arī Latvijas politiķiem būtu lielākas spējas aizstāvēt Latvijas intereses. Protams, ka gan ar ES direktīvām un regulām, gan to interpretācijām būs mēģinājumi bremzēt mežsaimniecību mūsu valstī, taču tad Latvijai būs svarīgi šajā pozīcijā aizstāvēties kopā ar Igauniju, Somiju un Zviedriju, kuras ir mežu valstis. Vienīgais jautājums – vai Latvijā būs zinātnieki, kuri strādā šajos virzienos? Bez zinātnes – faktiem un argumentiem, kuri turklāt ir rūpīgi publicēti starptautiskajā zinātnes periodikā, – šādas diskusijas nebūs ar rezultātu.

Māris Kīrsons